

Гнозис, 1993. – С. 47–116. 2. *Барт Р.* Третий смысл / Ролан Барт // Строение фильма : некоторые проблемы анализа призмений экрана : сб. статей / сост. К. Разлогов. – М. : Радуга, 1984. – С. 176–188. 3. *Рождественский Ю. В.* О термине “риторика” / Юрий Владимирович Рождественский // Риторика : специализированный проблемный журнал. – М. : Лабиринт, 1995. – № 1. – С. 7–12. 4. *Якубинский Л. П.* Язык и его функционирование : Избранные работы / Лев Петрович Якубинский. – М. : Наука, 1986. – 207 с. 5. *Лосев А. Ф.* История античной эстетики. Поздний эллинизм / Алексей Федорович Лосев. – М. : Искусство, 1980. – 766 с. 6. *Силард Л.* Русская герменевтика XX века / Лена Силард // Герметизм и герменевтика. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2002. – С. 13–26. 7. *Гадамер Г.–Г.* Батьківщина і поетика / Ганс–Георг Гадамер // Герменевтика і поетика. – К. : Юніверс, 2001. – С. 188–194. 8. *Григорьев А. А.* Критический взгляд на основы, значение и приемы современной критики искусства : [сочинения в 2-х т. / сост. с науч. подготовкой текста и коммент. Б. Егорова] / Аполлон Александрович Григорьев. – М. : Художественная литература, 1990. – Т. 2 : Статьи ; Письма . – С. 7–47.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Woolf V.* Monday or Tuesday : Eight Stories / Virginia Woolf. – New York : Dover Publication, INC, 1997. – P. 54.

ОРЛОВА І.С.

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

ДИСКУРСИВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГУМОРУ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Статтю присвячено дослідженню дискурсивних засобів вираження гумору та їх відтворенню у перекладі. Встановлено когнітивну природу явища, описано дію лінгвокогнітивного механізму створення гумористичного ефекту, виокремлено дискурсивні прийоми, що породжують гумор у художньому тексті, та з позиції фреймового аналізу з’ясовано особливості відтворення комунікативного впливу на адресата перекладу.

Ключові слова: гумор, гумористичний ефект, ментальна опозиція, фрейм, дискурсивні засоби, адекватність, еквівалентність.

Статья посвящена исследованию дискурсивных способов выражения юмора. Изучение и комплексный анализ данного феномена позволил установить его когнитивную природу, определить лингвокогнитивный механизм создания юмористического эффекта, рассмотреть разнообразные дискурсивные средства реализации юмора в художественном тексте, а также с позиций фреймового анализа описать особенности передачи коммуникативного эффекта в тексте перевода.

Ключевые слова: юмор, юмористический эффект, ментальная оппозиция, фрейм, дискурсивные средства, адекватность, эквивалентность.

The article is devoted to the analysis of discursive methods of humour. The cognitive nature of the phenomenon and cognitive mechanism of creating humorous effect were established, the peculiarities of cognitive influence made by the addresser of the message on the addressee with the help of discursive means and its representation in the text of translation were studied from the point of view of frame theory.

Key words: humour, humorous effect, mental opposition, frame, discursive means, adequacy, equivalency.

Дослідження авторського стилю та його відтворення у перекладі є однією з головних проблем перекладу. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки до аналізу перекладознавчих явищ залучаються досягнення прагмалінгвістики, когнітивної лінгвістики та лінгвістики тексту. Дослідники оперують такими категоріями як адекватність, комунікативний вплив на адресата, авторський задум, ідіостиль, когнітивна модель. Такий підхід дозволяє дослідити художній текст не тільки як кінцевий продукт когнітивно-мовленнєвої діяльності автора, а й різноманітні мовні явища тексту на різних мовних рівнях, передусім: лексико-семантичному, синтаксичному та текстовому. Поняття комічного та його форм залишаються в центрі уваги лінгвістики та суміжних наукових парадигм: філософії, етики, естетики, соціології.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю глибшого та детальнішого дослідження відтворення у перекладі гумору як важливого компонента людського спілкування; потребою комплексного, системного вивчення особливостей когнітивного впливу, що здійснює адресант повідомлення на адресата за допомогою лінгвістичних засобів реалізації гумору, та їх адекватного відтворення у мові перекладу. Актуальність когнітивного аспекту вивчення гумору дає змогу усвідомити насамперед психологічне й ментальне підґрунтя його дискурсивної природи, адже комічний ефект виникає лише з урахуванням програми його інтерпретації адресатом.

Метою роботи є аналіз категорії гумору з позицій текстолінгвістики, когнітивної лінгвістики та прагмастилістики, а також його відтворення в тексті перекладу.

Об'єктом дослідження є мовні засоби створення гумористичного ефекту в романі “Сто років самотності” Г.Гарсія Маркеса, а **предметом** дослідження виступає лінгвокогнітивний механізм породження та відтворення гумору в двомовній текстовій комунікації, .

Матеріалом дослідження є роман Г.Гарсія Маркеса “Сто років самотності” та його переклад українською мовою зроблений П.Соколовським.

“Магічний реалізм”, до якого належить роман Г.Гарсія Маркеса “Сто років самотності” – напрям, у якому органічно поєднуються елементи дійсного та уявного, реального і фантастичного, побутового

та міфологічного, ймовірного і таємничого, повсякденного буття і вічності. Цей напрям є, слід за кубинським письменником Алехо Карпентьером, “першим кроком на шляху до переходу від модерністської програми опису реальності до програми постмодерністської” [1:435]. Г.Гарсія Маркес зазначав, що основним завданням роману “Сто років самотності” було “зруйнувати лінію, яка відділяє реальне від фантастичного, оскільки у світі, який він намагався зобразити цієї межі не існувало” [2:7]. Особливу роль у творчості авторів магічного реалізму відіграє міф, який виступає основою твору. Митець, намагаючись осмислити різноманітні явища (реальні, культурні, свідомі, підсвідомі), прагне до універсальності своїх образів і створення загальної моделі буття. Так, наприклад, у романі Г.Гарсія Маркеса “Сто років самотності” в міфічно-реальних образах відтворено історію Колумбії та всієї Латинської Америки.

На думку М.Варгаса Льйоси, гумор супроводжує фантастичне, магічне. За своєю природою магічне, вигадане, навряд чи може переконати читача у своєму існуванні, у своїй реальності; воно б здавалося нереальним. Нереальне не має сили переконувати, а в романі все має здаватися можливим, дійсним, як звичайні так і незвичайні речі [3:470]. Саме тому, гумор, це спосіб наблизити вигадане до об’єктивної реальності та звести “дивне” до “побутового” [2:14].

Комічне є філософсько-естетичною категорією, яка пов’язана із певним протиріччям, що виникає або внаслідок властивостей об’єкта комічного сприймання, або в свідомості суб’єкта, тобто не лише міститься в об’єкті, але й залежить від особливостей світогляду суб’єкта, від соціальних чинників.

В.О.Самохіна виділяє такі найбільш характерні риси комічного: 1) комічне – це гра зі смислом, 2) комічне завжди змістовне, 3) комічне є об’єктивної суспільною цінністю, 4) комічне супроводжується аналізом, оцінкою, критикою, відображенням алегоричності явищ життя, 5) певна концепція сприйняття дійсності, що створює власний світ, що об’єднує людей, 6) комічне протиставляється серйозному, 7) результатом комічного є сміх, 8) сміх виникає в результаті розуміння, осмислення сказаного, відповідно комічне – понятійна, когнітивна категорія, 8) розуміння комічного засновано на порушенні, відхиленні від норми, невідповідності, протиріччі, інконгруентності [4:57].

Найбільш розповсюдженим сучасним різновидом комічного є гумор. Гумор, слід за А.В.Карасиком, це вид комічного, що позначає незлобливо-насмішкувате ставлення до об'єкта сміху, він поєднує глузливість і співчуття, зовнішньо комічне трактування та внутрішню причетність до того, що здається смішним. Отже, гумор визначається перш за все через поняття “комічне” та “смішне”, що виступають його родовими ознаками. Видові характеристики гумору пов'язані з “ідеєю добродушного ставлення до чогось чи когось на відміну від висміювання, злого глузування” [5].

З середини ХХ століття з виникненням когнітивного напрямку в науці активізуються дослідження процесів, пов'язаних з отриманням, обробкою, зберіганням, організацією та накопиченням структур знання, а також з формуванням цих структур у мозку людини. Мову як основний засіб висловлення думки вважають найбільш ефективним засобом проникнення в таємниці людської свідомості. В.М.Комісаров зазначає, що переклад – це система мисленневих операцій, що визначають розуміння та обрання мовних засобів; їх вивчення потребує звернення до методів психолінгвістики та когнітивної лінгвістики [6:7-8].

Одним із засобів концептуалізації дійсності є фрейм – об'ємний, багатокомпонентний концепт, який представляє собою “пакет” інформації, знання про стереотипну ситуацію [7:37], це окрема організаційна структура, що виділяється із загальної семантичної мережі залежно від того, які концепти адресант повідомлення виражає мовними засобами у процесі комунікації [8:196]; це система концептів, і якщо один концепт цієї структури вводиться в текст або дискурс, то решта концептів автоматично стають доступними [9:55]. Логічне, послідовне вираження думок є результатом плавного переходу від одного фрейму до іншого, зв'язаного з попереднім спільними терміналами. При сприйнятті логічного повідомлення активація кожного наступного фрейму (за допомогою ключових слів) у свідомості адресата підготовлена попереднім фреймом та відповідає контекстним очікуванням адресата, тобто знання, що міститься у кожному активованому фреймі частково подане у попередньому фреймі. Фрейми такого роду є спорідненими. Проте у процесі формування гумористичного ефекту активуються фрейми, що з позиції логіки не є спорідненими. Таким чином у свідомості адресата виникають опозиції, які можуть бути різного характеру, наприклад,

„логічне – нелогічне”, „можливе – неможливе”, „високе – низьке”. Адекватне відтворення характеристик фреймів та опозиції, яка виявляється в результаті обробки концептуальної інформації є основним критерієм відтворення гумористичного ефекту у тексті перекладі.

При сприйнятті гумористичного повідомлення адресатом “запускається” когнітивний механізм виникнення гумористичного ефекту. Слід за В.З.Санніковим сприйняття жарту проходить три фази: 1) розгубленість, дезорієнтація пов’язана із новизною, незвичністю комічного ефекту, 2) фаза “осяяння”, 3) фаза комічної радості, що викликана звільненням від нервової напруги [10:21-22].

Опозиція „логічне – нелогічне” виникає внаслідок усвідомлення того, що повідомлення суперечить логіці, розмірковування не послідовні, але за формою вираження це повідомлення здається достатньо логічним. При сприйнятті такого повідомлення адресату важко зрозуміти, де і коли саме логіку було втрачено, і де відбулося ошукання його сподівань. Тут чітко виявляється подвійний характер гумору: з одного боку, сприйняте є логічним, з іншого – нелогічним [11:13].

Суперечливість, несумісність понять може актуалізуватися на рівні макро- і мікроконтексту, тобто на мовному та дискурсивному рівнях. Г.Кязімов розрізняє мовні засоби та прийоми вираження комічного [12]. Усі засоби, що слугують для вираження комічного, в тому числі і мовні, обслуговують різні прийоми комічного, виступають в якості своєї комплексної орбіти комічного ядра. Автори звертаються до різних засобів комічного, та використовують їх відповідно до вимог певного прийому. Прийом – поняття широке, пов’язане із здатність письменника виводити на поверхню глибинні пласти його змісту. Отже, слід за Г.Кязімовим, шлях формування комічного реалізується за такою схемою: об’єктивних сміх (смішне, комічне) – засоби комічного (фонетичні, лексичні, фразеологічні, граматичні, стилістичні) – прийоми комічного (езопівський стиль, іносказання, деформація, неочікуваність, невідповідність, непорозуміння) – форми комічного (гумор, сатира, сарказм, іронія) – результат (сміх, посмішка, регіт, веселий сміх, сміх крізь сльози) [12].

З когнітивної точки зору на дискурсивному рівні для створення гумористичного ефекту автор використовує різні засоби мови, що викликають появу тільки двох видів когнітивних процесів:

несподіваної зміни неспоріднених фреймів та несподіваного накладання фреймів.

Одним із прийомів комічного є зв'язок протилежних явищ, який виявляє протиріччя, невідповідність один одному. В художніх текстах невідповідність може проявлятися в різних формах. Найчастіше зустрічається невідповідність форми змісту, урочистості авторського мовлення сутності об'єкта, що створює комічний ефект. Також зустрічаються невідповідність вдачі діючої особи його зовнішнім рисам, або настрої, поведінка особи, його суспільне значення невідповідають його високій думці про себе. Такі суперечності з'являються між теорією та практикою, сказаним та зробленим, словом та справою, мрією та реальністю. Створення ситуацій, що не збігаються із настроєм або станом героя, використання предмета не за призначенням викликають подив та стають причиною комізму. Цей прийом зазвичай розглядається як один із прийомів езопівського стилю, прийом “невідповідних відповідників”.

Говорячи про мага Мелькіадеса, Г.Гарсія Маркес, каже, що він оживає, через те, що не може терпіти самотність:

Mientras Macondo celebraba la reconquista de los recuerdos, José Arcadio Buendía y Melquiades le sacudieron el polvo a su vieja amistad. El gitano iba dispuesto a quedarse en el pueblo. Había estado en la muerte, en efecto, pero había regresado porque no pudo soportar la soledad [2:22]. – Поки Макондо святкувало повернення пам'яті, Хосе Аркадіо Буендіа й Мелькіадес стерли порошок зі своєї давньої дружби. Циган мав намір залишитися в місті. Він і справді побував на тім світі, але не зміг стерпіти самотності й повернувся назад [1:63].

Самотність після смерті також пробудила у Пруденсіо Агільяра ностальгічні почуття та сум за своїм вбивцею Хосе Аркадіо Буендіа, про якого він запитує у всіх мертвих з якими зустрічається по дорозі:

Después de muchos años de muerte, era tan intensa la añoranza de los vivos, tan apremiante la necesidad de compañía, ... que Prudencio Aguilar había terminado por querer al peor de sus enemigas. Tenía mucho tiempo de estar buscándolo. Les preguntaba por él a los muertos de Riohacha, a los muertos que llegaban del Valle de Upar, a los que llegaban de la ciénaga, y nadie le daba razón, porque Macondo fue un pueblo desconocido para los muertos hasta que llegó Melquiades y lo señaló con un puntito negro en las abigarrados mapas de la muerte [2:34]. – Після багатої років перебування в царстві мертвих туга за

живими зробилася такою нестерпною, потреба в чіємусь товаристві – такою невідкладною, ... що Пруденсіо Агіляр зрештою полюбив свого найзапеклішого ворога, якого шукав уже давно. Питав про нього в мерців з Ріоачі, у померлих, що прибували з Вальє-де-Упра і долини, та ніхто не міг сказати йому нічого певного, адже Макондо не було відоме померлим доти, поки не прибув Мелькіадес і не позначив його чорною цяточкою на строкатих картах смерті [1:89].

Невідповідність дій, почуттів та ситуацій, в яких опиняються герої створює комічний ефект. Незважаючи на те, що комічне має мовно-національну специфіку, яка виявляється у двох аспектах: змалюванні дійсності через призму національного світосприймання і в своєрідному мовному оформленні, Г.Гарсія Маркес використовує універсальні поняття “смерті” та “самотності”, які при еквівалентному відтворення у перекладі залишаються зрозумілими українському читачеві. Гумористичний ефект досягається внаслідок несподіваної зміни неспоріднених фреймів, оскільки в межах одного повідомлення контактено розташовано слова *той світ, царство мертвих та самотність, туга за живими*, що активують два різних, неспоріднених фрейми СМЕРТЬ та ПОЧУТТЯ ЛЮДИНИ. При цьому перехід від одного фрейму до іншого, що не має з попереднім спільних терміналів, або, ці термінали є одиничні та несуттєві, порушує логіку здорового глузду.

El muchacho que había ayudado a misa le llevo una taza de chocolate espeso que él se tomó sin respirar. Luego se limpió los labios con un pañuelo que sacó de la manga, extendió los brazos y cerró los ojos. Entonces el padre Nicanor se elevó doce centímetros sobre el nivel del suelo... Anduvo varios días por entre las casas, repitiendo la prueba de la levitación mediante el estímulo del chocolate, mientras el monaguillo recogía tanto dinero en un talego, que en menos de un mes emprendió la construcción del templo [2:36] – Хлопчик, який допомагав падре Никанорові під час меси, приніс чашку густого шоколаду, і священник за один дух вихилив її. Відтак, діставши з рукава сутани хусточку, витер губи, випростав перед собою руки й заплющив очі. І потому падре Никанор піднявся на дванадцять сантиметрів над землею Кілька днів підряд священник ходив по місту і повторював свій номер, послуговуючись, як стимулом для левітації, гарячим шоколадом; а служба назбирав у мішок стільки грошей, що менш ніж через місяць будівництво храму вже почалося [1:94].

У цьому прикладі гумористичний ефект побудовано на опозиції “логічне – нелогічне” та “можливе – неможливе”: левітація, завдяки гарячому шоколаду. Цей приклад підтверджує слова М.Варгаса Льяоси, про те, що фантастичне, завдяки гуморові сприймається як звичайне, побутове явище. Такий прийом, характерний для авторського стилю Г.Гарсія Маркеса, відтворюються у перекладі адекватно за допомогою тих самих образів, що і в тексті оригіналу.

Fernanda, mordida por la envidia, terminó por aceptar el prodigio, y durante mucho tiempo siguió rogando a Dios que le devolviera las sabanas [2:98] – Терзаючись заздрощами, Фернанда трохи згодом усе ж визнала чудо й довго ще потім набридала Господові благаннями повернути її простирадла [1:233].

Несумісність побутових деталей та загальноприйнятого пієтетного відношення до Бога є основою побудову комічного ефекту у цьому прикладі. Гумористичний ефект спричинено порушенням онтологічних норм, що характеризують світоустрій та об’єднані єдиною ознакою – стереотипизованим відношенням людини до об’єкту [4:71]. Порушення цих норм, пов’язане із неадекватним представленням фактів реальної дійсності, викривленням об’єктивної реальності та її субстанцій. Невідповідність подій та явищ роману загальнолюдським представленням про дійсність створює комізм ситуації. Звернення до універсальних концептів та відсутність національно-маркованих засобів їх вираження, дозволяють у перекладі еквівалентно передавати їх зміст для досягнення адекватного комунікативного впливу на адресата перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Carpentier A.* On the Marvelous Real in America // Faris W.B., Zamora L.P. *Magical Realism: Theory, History, Community*: Durham, NC: Duke University Press, 1995. – 581 p.
2. *Aleza-Izquierdo M.* Cien años de soledad: Lenguaje y humor // Aleza-Izquierdo, Milagros / Jose M. Enguita Utrilla, *El español de América: aproximación sincrónica*, Valencia: Tirant lo Blanch, 2002. – P.7-21.
3. *Vargas Llosa M.* García Marquez, historia de un deicidio. – Barcelona: Barral, 1971.
4. *Самохина В.А.* Современная англоязычная шутка: [монография] / Харьковский национальный ун-т им. В.Н.Каразина. – Х.: ХНУ им. В.Н.Каразина, 2008.
5. *Карасик А.В.* Лингвокультурные характеристики английского юмора: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. [Електронний ресурс] <http://axiology.vspu.ru>
6. *Комиссаров В.Н.* Когнитивные аспекты перевода // *Перевод и лингвистика текста*. – М.: Всероссийский центр переводов иностранной литературы, 1994. – С.7-23.
7. *Болдырев Н.Н.* Когнитивная семантика – Тамбов: Издательство ТГУ, 2000.
8. *Баранов А.Н., Добровольский Д.О.* Постулаты когнитивной семантики // *Когнитивные исследования в языковедении и зарубежной психологии*. – Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та, 2001. – С.95-105.
9. *Бархударов Л.С.* Язык и перевод. – М.: Международные отношения, 1975.
10. *Санников В.З.* Русская языковая шутка: От Пушкина до наших дней: Антология. – М.: Аграф, 2003.
11. *Болдырева А.Є.* Мовні засоби створення гумористичного ефекту: лінгвокогнітивний аспект (на

матеріалі романів П.Г.Вудхауза): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 “Германські мови” / Болдирева Анжела Євгеніївна; Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. – О., 2007. 12. Кязимов Г. Теория комического. Проблемы языковых средств и приемов. [Електронний ресурс] – Баку: Асполиграф, 2004. http://www.uludil.gen.az/teoriya/5_4.php

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *García Márquez G.* Сто років самотності: Роман. Повісті. Оповідання / Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України/ Пер. з ісп. – К.: Видавничий дім “Всесвіт”, 2004.
2. *García Márquez G.* Cien años de soledad. – Colombia: Grupo editorial Norma, 1998.

ОХРИМЕНКО В.І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОДАЛЬНИЙ МОДИФІКАТОР “MAGARI” ЯК МАРКЕР КОНТАМІНАЦІЇ МОДАЛЬНИХ ЗНАЧЕНЬ ЕПІСТЕМІЧНОЇ МОЖЛИВОСТІ ТА ЕПІСТЕМІЧНОЇ ВІРОГІДНОСТІ (на матеріалі італійської мови)

У статті обґрунтовується гіпотеза про структурування мікрополя вірогідності за принципом континууму на основі функціональних характеристик модального маркера “magari”, що поєднує модальні значення епістемічної можливості та епістемічної вірогідності.

Ключові слова: модальність, модус, мікрополе вірогідності, епістемічна можливість, контамінація.

В статье обосновывается гипотеза о структурировании микрополя вероятности по принципу континуума на основе функциональных характеристик модального маркера “magari”, объединяющего модальные значения эпистемической возможности и эпистемической вероятности.

Ключевые слова: модальность, модус, микрополе вероятности, эпистемическая возможность, контаминация.

The article focuses on the proving of hypothesis of structuring of modal field of probability with continuum principle on the base of functional characteristics of modal modifier “magari” which connects modal meanings of epistemic possibility and epistemic probability.

Key words: modality, modus, microfield of probability, epistemic possibility, epistemic probability.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного розгляду категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що характеризується поліпарадигмальністю.

Метою статті є дослідження функціональних особливостей модального модифікатора “magari” як маркера контамінації модальних значень епістемічної можливості та епістемічної вірогідності.